

SİVAS'TA 1794-1798 YILLARI ARASINDAKİ ÇEŞİTLİ YİYECEK FİYATLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Özden AYDIN*

Öz

Bu çalışmada, Sivas'ta 1794-1798 tarihleri arasında tüketilen çeşitli gıda maddelerinin fiyatları ele alınmıştır. Bu tarihleri kapsayan zaman dilimi içerisinde Sivas 4 Numaralı Şer'iyye Sicilinin son sayfalarında yer alan narh kayıtlarındaki veriler incelenerek gıda maddelerinin isimleri, fiyatları değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Narh, Sivas, Kadı Sicilleri.

THE EVALUATION of a VARIETY of FOOD PRICES BETWEEN 1794-1798 IN SIVAS

Abstract

In this study, the prices of various food prices consumed in Sivas between 1794-1798 were discussed. Within the time period covering these dates, the names of the food prices were evaluated by examining the data in the narh record on the last pages of the Sivas number 4 Kadi Registries.

Key Words: Ottoman Empire, Price System, Sivas, Kadi (Court) Registries.

I. GİRİŐ: NARH MÜESSESESİ

Narhı, Şevket Pamuk "üretilen malların kalite standartlarına ve fiyatlarına ilişkin düzenlemeler" (Pamuk, 1990: 62) olarak açıklanırken Mübahat Kütükoğlu'na göre ise "bir mal veya hizmet için, ilgili resmi makamların tespit ettiği fiyatlardır" (Kütükoğlu, 1983: 3). Günümüzde ancak, ekmek, et, şeker, tekell maddeleri, petrol gibi bazı tüketim mallarına narh konduğu halde Osmanlı idaresinde her türlü mal ve hizmet narha tabi tutuluyordu (Kütükoğlu, 1983: 3). XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar devlet her türlü eşya, gıda maddeleri ve çeşitli hizmet fiyatlarının devlet tarafından ilgili resmi kurumlarca düzenlendiği görülmüştür (Barkan, 1942: 326).

A. İslam'da Narh Hakkındaki Görüşlere Kısa Bir BakıŐ

Narhla ilgili olarak İslam âlimleri farklı görüşlere sahiptir ve bu görüşler narhın caiz olup olmadığı konusunda pek çok tartıŐmayı da beraberinde getirmiştir.

İslâm hukukunda alıŐ-veriŐlerin karşılıklı rızaya dayanması esası kabul edilmiŐtir. Devletin fiyat müdahalesi ve narh fiyatları koymasđ Hz. Peygamber tarafından şiddetle reddedilmiŐtir. Tirmizî'den aktarılan bir rivayete göre, Medine'de

* GaziosmanpaŐa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçađ Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, TOKAT. e-posta: ozdenaydin58@gmail.com. ORCID: 0003-0729-9183.

bir kıtlık esnasında fiyatların aşırı derecede yükselmesine mani olmak için kendisinden narh koymasına istenen Peygamber Efendimiz, bu teklife şu yanıtı vermiştir:

“Hiç şüphe yok ki, fiyatları tayin eden, kısan, yayan, rızıklandırın ancak Cenâb-ı Hak'tır. Benim Allah'a bütün niyazım sizlerden bir ferden benden kan ve mal hususunda bir isteği olmayacak, kendisine mülâki olmamdan ibarettir.” (Tirmizî, 1229, 73; Ülgener, 1944: 1151-1189).

Bu hadisin 'narhı Allah tayin eder' şeklindeki ifadesiyle, fiyat teşekkülünün ilahi iradeye bağlı olduğunu göstermektedir. Bu tarz bir uygulamanın kıtlığa ve karaborsacılığa neden olacağı düşüncesiyle Hz. Peygamber narhı uygun bulmadığını göstermek istemiştir. Bu hadis narha dair düşünceleri de etkilemiştir. Narh uygulamasına karşı olanlar Peygamberin hadisinden hareketle Nisa Suresinin 29. ayetini “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir” savunmuşlardır.

İslam hukukçuları fiyatlara narh konması prensibini genellikle benimsememekle beraber, bu durum mezhep imamları arasında görüş farklılıklarına da neden olmuştur. Nitekim Hanefi mezhebinin kurucusu Ebu Hanife'nin caiz görmediği devletin narh koymasına ve fiyatların teşekkülüne karşı çıkması prensibi, büyük imamın öğrencileri İmam Ebu Yusuf ve Muhammed tarafından kabul edilerek, uygulamada kendisine meşruluk kazandıran bir durum ortaya çıkmıştır. Ayrıca İmam Maliki de aynı görüştedir ve devletin fiyatları dondurabileceğini bildirmektedir (Kallek, 2006: 389).

Bazı İslam hukukçuları ise, narha devletin müdahalesine karşı çıkmışlardır. Mesela İbn Kudema, narhın bir bakıma karaborsayı teşvik edici rol oynadığı görüşündedir. Zira istemediği fiyattan satışa zorlanan tüccar, malını satmayıp stok edecek, bu stoklar ise, normalin üstünde vermeyi kabul eden ihtiyaç sahiplerince alınacaktır (Kütükoğlu, 1983: 4).

B. Osmanlılarda Narh

Osmanlı İmparatorluğu'nda hem üreticiyi, hem de tüketiciyi korumayı esas alan resmi bir kurum olan narh sisteminde öncelikli amaç halkın refahının sağlanmasıydı. Bu sebeple de devlet, üretimden tüketime kadar piyasadaki bütün kontrolü kendisi sağlamayı prensip edinmişti.

Osmanlı Devleti, hammaddenin temini, imalatta uyulacak esaslar, kalitenin kontrolü, ihraç yasakları, hile ve karaborsacılığın önlenmesi, esnafın birbirine kefil yapılması, esnafın nezre bağlanması, kaçakçılığın önlenmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması gibi hem üreticiyi hem de tüketiciyi ilgilendiren her türlü konuda onların zarar görmemesi için çeşitli önlemler almıştır (Öztürk, 2002: 850-60; Gökmen, 2013: 62-63).

Bazı İslam hukukçularının aksine Osmanlı Devleti halkın refahının sağlanması için narha büyük önem vermiştir ve bu konuda büyük hassasiyet göstermiştir. Narh uygulaması ile hem kalitenin kontrol ve muhafazası, hem de arz ve talep şartları göz

önünde tutularak fiyatların kontrolü ve belirlenmesi sağlanıyordu (Öztürk, 2002: 853). Bu bakımdan Osmanlı devlet adamları üretimden tüketime kadar her sahayı denetim altında tutmayı prensip edinmişlerdir. Fakat her zaman ve her yerde aynı titizlikle uygulanmamakla beraber padişah ve sadrazamların narh işine büyük önem verdikleri dikkati çekmektedir. Bu bağlamda narh sisteminin denetlenmesi başta padişah, sadrazam ve diğer devlet ricali tarafından önemle üzerinde durulan işler arasında yer almıştır. Bu sebeple sisteme mugayir hareket eden her türlü esnafa falaka ya da kulağından dükkânı önünde asılma gibi çeşitli cezalar verilmekten kaçınılmamıştır (Barkan, 1942: 326; Köktaş, 2016: 229).

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, "Osmanlılar tam bir rekabet ortamının olduğu piyasalara ve bunlar içerisinde özellikle ithal mallara asla müdahale etmemişlerdir." (T. Öztürk, 2002: 862). Böylelikle müdahale edilen piyasalar rekabetin bulunmadığı tekeli piyasalardır. Yapılan müdahaledeki amaç ise, tamamen tüketicinin menfaatini korumaya yöneliktir. Çünkü ekonomi içerisindeki birçok piyasa türünde (tarım ürünleri piyasası, sanayi ürünleri piyasası, yerli ürün piyasası gibi) rekabetin dozları farklılaşmakta ve eksik rekabetin ortaya çıktığı piyasalarda fiyatlar halkın aleyhine yükselebilmektedir (Sahillioğlu, 1967: 37; Öztürk, 2002: 862). Bu gibi sebeplerden dolayı Osmanlılar narhın gerekli olduğu görüşünü savunmuşlardır. O halde Osmanlıların narhı, rekabetin tam olarak oluşmadığı piyasalarda özellikle halkın menfaatleri doğrultusunda piyasayı denetlemek amacıyla uyguladıklarını söyleyebiliriz.

II. Osmanlılarda Narh Hakkındaki Görüşler

Osmanlı Devleti'nde narh sistemi ile ilgili ilk bilgiyi Oruç Bey Tarihi'nde bulmak mümkündür. Burada kadıların rüşvet alarak halka zulmettiğini öğrenen Sultan Bayezid Han'ın, kadıların toplatarak hapsedilmiş ve daha sonra da yakılmalarını emretmiştir. Bu durum üzerine Veziri Ali Paşa bunu önlemek istemiştir. Rüşvetin sebebi olarak kadı gelirlerinin az olduğunu söylemiş ve padişah "öyle ise bunlara bir gelir buluver" demesi üzerine Ali Paşa, kadıların için miras paylaşımından gelir elde etmelerini sağlamıştır. Bu vergileri Ali Paşa koymasına binaen "Ali Paşa Narhı" olarak kalmıştır (Oruç Bey Tarihi, 1972: 54-55).

Sadrazamlar ise narhın kontrollerine katılarak bu işe verilen önemin somut bir delili olarak vazife edinmişlerdir. Nitekim sadrazamların Çarşamba günleri çıktıkları büyük kolda, esnafın kalite, halk sağlığı ve fiyat hususunda tespit edilen standartlara uyup uymadığını denetledikleri ve uymayanları anında cezalandırdıkları bilinmektedir (Kütükoğlu, 2006: 390). Örneğin, Kanuni devri sadrazamlarından Lütfi Paşa, "narhın devletin en önemli işleri arasında olduğu, vezirlerin narhla ciddi bir biçimde ilgilenmesi gerektiği ve devlet adamlarının ticaretle uğraşmamaları, şayet uğraşırlarsa bu kişilerin kendi kârlarını düşünmeleri nedeniyle narhı uygulamalarının mümkün olamayacağı" üzerinde durmaktadır (Kütükoğlu, 1983: 5). Kendinden sonra sadarete geleceklere bu makamın 'adabın' anlatmak üzere yazdığı Âsafnâme'sinde konuya eğilmiş ve narhın devletin işlerinden olduğunu, vezirlerin narhla ciddi bir şekilde ilgilenmeleri gerektiği üzerinde durmuştur (Kütükoğlu, 1991, 23). O, bunun ilk

şartının çarşı ve pazarlarda kalite kontrol mekanizması denetleyen muhtesiblik (Kazıcı, 1991, 114; aynı yazarın, 1987: 38-43) vazifesi olduğunu; devlet adamlarına ticaretle uğraşmamaları, 'hünkâr kulları'nın ise esnafılık yapmamaları icap ettiğini, hatta ağa ve kethüda bile olsalar esnafığa teşebbüs edenlerin azl ile cezalandırılmalarının kanun olduğunu belirtmektedir (Kütükoğlu, 1983: 4). Böylece devletin belli başlı kademelerinde olanların kendi karlarını düşüneceklerinden narhı tatbik etmelerine imkân olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca narhın önemli işlerden olduğunu ve narha uymak gerektiğini belirtmiştir.

Müverrih Âli Fusûlü'l-hall ve'l -'akd ve usûlü'l-harc ve'n-nakd adlı eserinde, padişahların mülk ve devletlerin bekası şartlarını sayarken narh konusuna da temas etmekte ve narh fiyatından satış yapılmasına itina göstermesi, narha uymayanların satıcı olsun, alıcı olsun cezalandırılması gerektiği üzerinde durmaktadır (Kütükoğlu, 1983: 5-6).

Tevkî Abdurrahman Paşa'nın adıyla anılan Kanunname'de, sadrazamın vazifeleri arasında Çarşamba divanından sonra çarşı-pazar kontrolüne yer verilmiştir. Ayrıca 'kânun-ı narh' adıyla açılan bir fasılda esnafın, fiyatları normalin üstüne çıkararak halkı zarara sokmaları halinde, padişahın narh tayin etmesi gerektiği, bunun için önce sadrazamın, tarafsız ehl-i vukufla görüşmeler yaparak alıcı ve satıcıdan herhangi birini zarara sokmamak şartıyla yiyecek vs. ihtiyaç maddelerine narh konmak üzere kadı veya meclise hitaben ferman göndermesi, onlardan ferman gereğince narh koyduktan sonra tatbikatıyla da meşgul olup olmayanları cezalandırmaları icap ettiği belirtilmiştir (Kütükoğlu, 1983: 7). Burada narhın sadece tayin edilen fiyattan değil, fakat bunun yanında kalitenin bozulmaması gerektiği hususuna da dikkat çekilmektedir.

Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı döneminde narh sisteminde bazı sapmalar meydana gelmiştir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa Zübde-i Vekayiât'inde Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın "devlet işlerinin nizamı konusunda oldukça doğru ve dikkatli olmasına rağmen, günlük narh uygulamaları hususuna asla rağbet ve itibar etmeyip, müsamaha gösterdiğini" ifade etmiştir. Paşa'nın konuya önem vermesi gerektiğini söyleyen kişilere cevabı ise "narh meselesi kitaplarda tasrih edilmemiştir. Herkese lazım olan yiyecek, içecek ve giyecek her ne ise kendi rızalarıyla satıcıdan satın almalarıdır" olmuştur. Bunun sonucunda fiyatlar yükselmiş ve halk temel gıda maddelerinin temin edemez hale gelmiştir. Sadrazamın vefatından sonra kadılar, esnafı narh uygulamasına döndürebilmekte oldukça zorlanmıştır (Zübde-i Vekayiât, 1979: 74-75).

Narh sadece ekmeğe, peynir, yağ, et gibi yiyecek temel gıda maddeleri ile yemeni ve tülbent gibi çeşitli giyeceklere değil aynı zamanda lale soğanı gibi mallara da konulduğu görülmüştür (Pakalın, 1983: 657). Tarih-i Cevdet'te bu durum şu şekilde anlatılmıştır: "Türlü çeşit lale çoğalıp manası genişlemiş, şairlere büyük sermaye olmuş, şiir ve yazı epeyce rağbet bulmuştur. Lâkin, lale soğanı bahaya çıkararak beş yüz altına satılmağa başlayıp merakı olup da edinemeyenlere iç yarası olduğundan lale çeşitlerine narh verilerek lale soğanının bin kuruştan fazlaya satılması yasak edilmiş ve

bu narh maddesi satışlara esas olmak üzere İstanbul mahkemesinde sicile kaydettirilmiştir" (Tarih-i Cevdet, 1972: 97).

Narh uygulamasının Osmanlı devlet adamları ve maliyecileri tarafından önemli işlerden biri olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Bu sebeple padişahlar bu konu üzerinde önemle durmuşlar ve devletin icra organlarının kontrolüyle bizzat meşgul olmalarını önemle tavsiye etmişler ve konuyla ilgili hükümler çıkarmışlardır (Öztürk, 2002: 862; Barkan, 1942: 326).

Görüldüğü üzere Osmanlı devlet adamları kaleme aldıkları eserlerinde narhın, halkın refahı, devletin bekası için önemli bir kaide olduğu üzerinde durmuşlardır. Bu sebeptir ki, narh müessesesi XIX. yüzyıl ortalarına kadar mevcudiyetini korumuştur.

III. Narhın Uygulanması

Narhı gerekli kılan halleri belirtmeden önce, ilk olarak narhın tespiti konusunda bilgi vermemiz gerekmektedir. Narhın tespiti, olağan ve olağanüstü durumlarda yapılabildiği gibi esnafın narhı az bularak yaptıkları müracaatları veya taşrada kadılık tarafından fiyat ayarlamasına ihtiyaç duyulması halinde yapılabilirdi (Öztürk, 2002: 866). Esnafın müracaatı iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, kendi içlerinde rekabeti önlemek amacıyla talep edilen narhtır ki, bu da hammadde alımında azami ve madde satımında asgariyi gösterirdi. Diğerisi ise hammadde fiyatlarının yükselmesi karşısında kâr oranının düşmesi üzerine gerçekleşirdi (Kütükoğlu, 1978: 2). Esnafın narhı yükseltmek için yaptığı müracaatta mesele anlaşılır, gerekli görülürse narh yükseltilir, aksi durumda istekler reddedilirdi (Kütükoğlu, 1978: 12).

Kadının başkanlığındaki komisyon tarafından yapılan narh tespitine büyük itina gösterilirdi. Fiyatı tespit edilen mallar genellikle gıda ve zorunlu ihtiyaçlara cevap veren maddelerdi (Öztürk, 2002: 867).

A. Narhı Gerektiren Haller

Narh, Osmanlı Devleti'nde olağan ve olağanüstü haller olmak üzere genelde iki şekilde uygulama alanı bulmakta idi.

Osmanlılar'da günlük ve mevsimlik narhlar yanında savaş, abluka, kıtlık, tabii afetler ve sikke tashihlerinden sonra yeni fiyat tespitleri yapılırdı (Kallek, 2006: 390). Mevsimlik narhlar gıda maddeleri üzerine konan fiyatları gösterirdi. Ekmek, et, süt ve mamullerinin yaz ve kış aylarındaki fiyatları farklı idi. Örneğin ilk kuzu hıdrellez denilen 6 Mayıs'ta kesilir ve bundan birkaç gün evvel de ete narh konurdu. Harmandan sonra yeni mahsul buğday alınınca ekmek fiyatı yeniden belirlenirdi. Ekmek en önemli gıda maddesi olduğundan fiyatı içindeki un cinsine göre çeşni tutularak tespit yapılırdı (Kütükoğlu, 2006: 390). Bunun gibi, bazı mamul maddelerin fiyatlarının tespitinde kullanılan ham maddenin miktar ve değeri göz önüne alınırdu. Yine kıymetli kumaşların da aynı usulle fiyatları belirlenirdi. Gıda maddelerine hangi tarihlerde narh verileceği İhtisab Kanunnamelerinde de yer alıyordu.

Sebze ve meyve fiyatları ise mevsimlere göre ayarlanırdı. Günümüzdeki gibi sera ürünlerinin bulunmadığı devirlerde ilk ve son turfanda ile sebzenin bol olduğu

mevsimlerde fiyat farklılık göstereceğinden ilkbahar ve sonbaharda hemen her gün yeni narh tespiti yapılırdı (Kütükoğlu, 2006: 390).

Olağan narh uygulamasında Ramazan ayının önemli bir yeri vardı. Ramazandan bir iki gün önce veya ilk günü fiyatlar açıklanır ve hemen bütün yiyecek maddelerinin satışı buna göre gerçekleşirdi.

Sefer zamanı gibi olağanüstü hallerde ordunun ihtiyacı olan maddelerin vergi karşılığı veya ücretle toplanması yanında bunları üretenlerin de sefere gitmesi, piyasaya arz edilen mal miktarının azalmasına ve fiyatların artmasına yol açardı (Kütükoğlu, 2006: 390). Bu durum yeni bir narh verilmesini zorunlu kılırdı. Öte yandan çekirge istilası, sel, deprem, kuraklık gibi doğal etmenler de fiyat ayarlamalarını gerekli kılan hususlardı.

Osmanlı para birimi olan akçedeki gümüş miktarının giderek azalması mal değerinin zaman zaman çok yüksek oranlarda artmasına yol açardı. Sonuçta devlet duruma müdahale ederek sikkeyi yeniden ayarlar, bunun ardından da bütün mal ve hizmet fiyatları yeniden tespit ederdi (M. Öztürk, 2002: 812).

B. Narh Uygulamasının Kaldırılması

İstanbul'da sadrazamlar tarafından kontrol edilen narh sistemi, taşrada ise kadı tarafından âyan ve eşrafla görüşülerek belirlenir, yerleşme yerinin büyüklüğüne göre vali, muhafız gibi bir vazifelinin onayı alınırdı (Kütükoğlu, 2006: 390). Kadıların narh verme ve narhı kontrol vazifeleri XIX. yüzyılın ortalarına kadar sürdü. 1851'de narh işleriyle uğraşmak üzere Es'ar Nezareti kurulduysa da çalışmaları pek olumlu sonuç vermediğinden kaldırıldı. 1854 tarihinde İhtisab Nezareti'ne bağlı Es'âr Meclisi teşkil edildi. Fakat kısa süre sonra İhtisab Nezareti'nin lağvı ve Şehremaneti'nin kurulmasıyla bu meclis de kaldırılarak narh işiyle doğrudan Şehremaneti ilgilenmeye başladı. 1856'dan itibaren de sicillerde artık narh kaydına rastlanmamaktadır.

İslâm hukukçuları, başlangıçta narh uygulamasını serbest piyasa ve mal talebinin sınırlı olduğu ortamlarda yasaklamışlardır. Bu yasaklamadaki amaç Peygamberimizin hadisinden hareketle özellikle kıtlığı önlemektir. Fakat daha sonra serbest piyasadaki ürün çeşidinin artması dolayısıyla da arza bağlı olarak tekelciliğin de artacağı korkusuyla narh uygulaması gerekli görülmüştür. Osmanlılarda ise narh uygulaması devlet tarafından önemli işlerdendi. Bu sebeple narh uygulaması hemen bütün devlet adamlarının desteklediği uygulamalar arasında olmuştur. Gerçekten de serbest piyasa ortamını oluşturmak, üreticiyi ve özellikle tüketiciyi korumak amacıyla narh uygulaması kaçınılmazdı.

IV. Sivas'ta Çeşitli Yiyecek Fiyatları (1794-1798)

Sivas 4 Numaralı Şer'iyye Sicilinin muhtelif sayfalarında yer alan çeşitli yiyecek fiyatları ele alınan bölgenin maddi kültürünü yansıtmaya açısından büyük önem taşımaktadır.

1794-1798 yılları arasında yer alan Narh Defteri'nin her üç nüshasında fiyatlar rakamla gösterilmiş ve ürünlerin ismi, miktarı ile değeri yazılıdır. Narh defterindeki bu sıralama halkın temel gıda maddelerinden başlayıp, çeşitli hizmet fiyatlarının

Sivas'ta 1794-1798 Yılları Arasındaki Çeşitli Yiyecek Fiyatlarının Değerlendirilmesi

verilmesiyle son bulmuştur. Ayrıca tespit ettiğimiz fiyatlar, bazen mevsime göre değiştiği gibi, bazen ayda veya yılda birkaç defa yapıldığı görülmektedir.

A. Yiyecek Fiyatları

1. Ekmek Fiyatları

Zaruri ihtiyaç maddeleri arasında ilk sırada yer alan ekmeğin çeşitli şekillerde ve kalitede üretildiği bilinmektedir. Bunun en önemli sebebi, ekmeğin içindeki un cinsine göre fiyat tespiti yapılmasıydı. Piyasadaki bu tespitlerin belirlenmesinde ise mevsimsel etkiler; sel, çekirge istilaları, kuraklık vs. gibi olayların yaşanmasının yanında harpler, sikke tashihleri gibi dönemin siyasi ve askeri faaliyetleri fiyatların değişmesinin en önemli sebepleri olarak gösterilebilir.

Ekmek fiyatları, narh defterlerinde ilk sırada yer almaktadır. 12 Haziran 1795 tarihli Sivas Narh Defteri'nde "Es'âr- ı Habbazân" ismi altında iki ekmeğin adı geçmektedir. Bunlar 'Has' ve 'Harcı' olmak üzere iki ayrı kalitede üretildiği bilinmektedir (Demirel, 2006: 124). 1794- 1797 yılları arasında ortalama 50 dirhem (1 dirhem: 3.205 gr, Hinz, 1990: 27) has ekmeğin 1 paraya satılırken, aynı yıllar arasında 55 dirhem olan ekmeğin 1 para narh verilmiştir (Bkz. Tablo-1, Sivas Şer'iyeye Sicili 4, s. 244). Ekmek fiyatlarının 1794-1798 yılları arasındaki mevsimlik, yıllık ve hatta aylık değişiminin sebebi, bu tarihlere tekabül eden dönemin siyasi olaylarıdır. Örneğin, 1795 yılında İstanbul'da büyük bir yangın çıkmıştır. Hasır iskelesinde çıkan yangın 11 saat içinde Balıkpazarı, Taşçılar, Balmumcular, Keresteciler, Zeytinyağcılar, Nalbururlar, Kutucular, Kantarcılar ve Sepetçiler çarşıları ile pirinç mahzenlerini kül haline getirmiştir (Danişmend, 1947: 73). Ayrıca bu tarihler arasında meydana gelen Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı-Fransız savaşları, ayrıca Osmanlı-İngiliz antlaşmaları, fiyatların yükselmesine neden olarak gösterilebilir (Karal, 1996: 14-21). Örneğin, 28 Haziran 1797 tarihinde harci ekmeğin fiyatı 22 para iken, 26 Ekim 1798 tarihinde aynı ekmeğin fiyatında % 100'e varan bir artış olmuştur.

Tablo-1: 1795-1798 Yılları Arasında Ekmek Fiyatları (1 kıyye)

	Kasım 1794	Ağustos Ekim 1795	Ağustos Eylül 1796	Kasım Aralık 1797	Haziran Ekim 1798
	Ort*	Ort	Ort	Ort	Ort
Has Ekmek	55*	60	40	48	-
Harcı Ekmek	50	60	50	22	102
Beksimet	12	-	-	22	17.5
Çörek	-	32	-	-	-
Un	-	12	-	26	-

*Ortalama

*Dirhem

Has ve harci ekmekten başka kayıtlarda beksimet, çörek ve un fiyatları da yer almaktadır. 1795-1796 yılları arasında 1 kıyye beksimet ortalama 12 paraya satılırken

1798 yılında ise 1 kıyyesi 14 paraya satılmaktadır. Kayıtlarda 28 dirhem olan çörek ise 1795 yılında 30 paradan satılmaktadır.

2. Et Fiyatları

Zarûri gıda maddelerinden bir diğeri de ettir. Kayıtlarda 'Ganem' olarak geçen koyun, kuzu, sığır eti ve kuyruk fiyatlarında sık sık değişiklikler gözlenmektedir. 1795-1798 tarihleri arasında ortalama 1 kıyye ağırlığındaki koyun etinin fiyatı 22, kuzu etinin 21, sığır etinin 12 para olduğu görülmektedir. Ayrıca biraz daha pahalı olan kuyruk eti ise, 1798 yılında 60 paradan satılmaktadır.

Tablo-2: 1794-1797 Yılları Arasında Et Fiyatları (1 Kıyye)

	Kasım 1794	Aralık 1795	Temmuz 1796	Ekim 1797
	Ort	Ort	Ort	Ort
Koyun Eti	18	24	22	24
Kuzu Eti	18	-	22	24
Sığır Eti	12	-	12	12
Kuyruk Eti	-	-	-	60

3. Bazı Yiyecek Fiyatları

Kayıtlarda "Es'âr-ı Tüccarân" olarak geçen, şehrin iklim ve doğal şartlarına uzun süre dayanabilen çeşitli gıda maddeleri bulgur, pirinç, badem, kişniş, sumak, tulum peyniri, çir, helva, sucuk, leblebi, ceviz, fındık ve fındık içi, nişasta, kayısı, tuz vs. ile sadeyağ (tereyağı), zeytin ve zeytinyağı gibi muhtelif yiyeceklerden ibarettir. Bugün olduğu gibi geçmişte de yemek tereyağı ile pişerdi. Tereyağı, iklimsel ve coğrafi özellikler hayvan yetiştiriciliğine uygun olan yerlerde fazla üretilmiştir. Bu açıdan şanslı bir konumda olan Sivas'ta, ekmeğ ve etin yanı sıra hemen hemen bütün yemeklere konabilen tereyağının kıyyesi, 1795 yılında 120 paraya satılırken 1796 yılında 108 paraya satılmaktadır. Zeytinyağının kıyyesi ise, 1795 yılında 175 paraya satılırken, 1798 yılına gelindiğinde ise, 180 paraya satılmaktadır.

Ekmeğin yanında daha mütevazı sofraların vazgeçilmez bir yiyeceği olan bulgur, 1795 yılında 1 kıyyesi 18 paraya satılmaktadır. 16. yüzyılda pirinç lüks bir gıda maddesi iken, 1670 yılına gelindiğinde buğday tüketiminin yanında pirincin de yer almaya başladığı görülmektedir (Faroqi, 1995: 226). 1795 yılına gelindiğinde Sivas'ta pirinç kullanımı yaygındır. Kayıtlarda 1 kıyye pirinç 45 paraya satılmaktadır. 1798 yılında ise fiyatında pek bir değişiklik görülmemekle birlikte fiyatı 48 paradır.

Tablo-3: 1794-1798 Yılları Arasında Bazı Yiyecek Fiyatları-1

	1794	1795	1796	1797	1798
	Ort	Ort	Ort	Ort	Ort
Tereyağ	-	120	108	120	112
Pirinç	-	45	48	-	-
Bulgur	-	18	-	-	-
Nazilli İnciri	54	-	48	-	54

Sivas'ta 1794-1798 Yılları Arasındaki Çeşitli Yiyecek Fiyatlarının Değerlendirilmesi

Hurma	-	96	-	90	-
Ayva Pelveri (Marmelatı)	-	-	-	-	36
Tahin Helvası	-	80	80	84	-
Sarı-Kara Çir	-	30	-	41	35
Sucuk	-	-	48	-	-
Leblebi	30	-	28	-	30
Zeytin	-	54	60	72	-
Zeytin Yağı	-	175	-	128	180

1794 tarihli narh defterinde pekmez ve üzümün pek çok çeşidine rastlanmaktadır. Bunlar sırasıyla, Ayıntab pekmezi, ova pekmezi, çalma pekmezi, Tokat pekmezi, dut pekmezi; şıra üzümü, Behinsi üzümü, Aladağ üzümü şeklinde yer almaktadır. Ova pekmezinin 1 kıyyesi 24 para, Tokat pekmezi 1797-1798 yılları arasında ortalama 32 para, çalma pekmezi 1796-1798 tarihler arasında ortalama 41 para, dut pekmezi 1794 yılında 18 paraya satılmaktadır. Aynı tarihlerde şıra üzümü 1795 yılında 1 kıyyesi 25 para, Behinsi üzümü ortalama 45 para, Aladağ üzümü ise 40 paraya satılmaktadır.

Tablo-4: 1794-1798 Yılları Arasında Bazı Yiyecek Fiyatları-2

	1794	1795	1796	1797	1798
	Ort	Ort	Ort	Ort	Ort
Ayıntab Pekmezi	-	29	38	-	-
Tokat Pekmezi	-	-	-	34	30
Çalma Pekmezi	-	-	36	40	48
Dut Pekmezi	18	-	-	-	-
Şıra Üzümü	-	25	-	-	-
Behisni Üzümü	30	30	33	28	34
Aladağ Üzümü	32	-	45	42	-

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde devlet adamları ve özellikle maliyecileri tarafından uygulanan narh sistemi, bir taşra kenti olan Sivas'ta benzer şekilde uygulandığı gözlenmiştir.

Sivas piyasasında 1794-98 seneleri arasında bazı yiyecek fiyatlarının ortalama fiyatlarını vererek mezkûr senedeki fiyatların bazılarında % 100'e varan değişikliğin olduğu gözlenmiştir. Bu değişiklik şehrin doğal değişkenliğinin yanı sıra, dönemin idari ve siyasi yapısı ile sosyo-ekonomik özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Narh defterindeki kayıtlar mezkûr tarihler arasında Sivaslıların hangi ürünleri tükettiklerini ortaya koymaktadır. Sivas'ta coğrafi konumu ve iklimi sebebiyle daha çok tahıl üretimi ve hayvancılık yapılmaktadır. Dolayısıyla iklimine bağlı gıda kültürü hâkimdir. Sivas halkı Sivas pazarında sadece yerli ürünler değil aynı zamanda

dışarıdan gelen bazı ürünlerin de satıldığı görülmüştür. Bunlar içerisinde Ayıntab ve Tokat pekmezi ile Behisni ve Aladağ üzümü yer almaktadır.

KAYNAKLAR

- a. Arşiv Vesikaları
Sivas Şer'iyeye Sicili,4, s. 244-247.
- b. Kitap ve Makaleler
Ahmed Cevdet Paşa (1972), Tarih-i Cevdet, Sabah, İstanbul.
Barkan, Ö. L. (1942), "XV. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar", Türk Tarih Vesikaları 1(5), s. 326-340.
Danişmend, İ. H. (1947), İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul, s. 73-74.
Defterdar Sarı Mehmed Paşa (1979), Zübde-i Vekayiât, Düzenleyen: Abdülkadir Özcan, Kervan Yayınları, İstanbul.
Demirel, Ö. (2006), Osmanlı Dönemi Sivas Şehri-Makaleler " Sivas'ta Yiyecek Fiyatlarına Dair Bir Deneme (1790-1836)", Sivas, s. 122-128.
Edirneli Oruç Bey (1972), Oruç Bey Tarihi, hzl. H. Atsız, Tercüman Yayınları.
Evliya Çelebi (1971), Seyahatname, Cilt 9, MEB, İstanbul.
Faroqhi, Suraiya (1995), Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, s. 223-242.
Gökmen, E. (2013), "Narh Kayıtlarına Göre XVII. Yüzyıl Başlarında Manisa'da Tüketilen Gıda Maddeleri", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı: 3, Manisa, s. 62-115.
Hinz, W. (1990), İslam'da Ölçü Sistemleri, çevr. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yay., Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
Kallek, C. (2006), "Narh", Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 32, s. 387-389, İstanbul.
Karal, E. Z. (1996), Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yay., Cilt I, Ankara, s. 14-21.
Kazıcı, Z. (1991), "Hisbe", DVİA, Cilt 18, İstanbul, s. 143-145.
_____, ____ (1987), Osmanlarda İhtisab Müessesesi (Osmanlılarda Ekonomik Dini ve Sosyal Hayat), İstanbul.
Köktaş, A. M. (2016), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Piyasa Düzenlemeleri: 1500-1700 İstanbul Kadı Sicillerinde Narh Uygulamaları", Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), s. 219-242.
Kütükoğlu, M. S. (2006), "Narh", DVİA, Cilt 32, İstanbul, s. 387-381.
_____, ____ (1983), Osmanlı'larda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri, Enderun Kitapevi, İstanbul.
_____, ____ (1978), "1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları", TED, s.1-83.
_____, ____ (1991), Lütü Paşa Âsafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

- Öztürk, M. (2002), "Osmanlı Dönemi Fiyat Politikaları ve Fiyatların Tahlili", Türkler, Cilt X. Ankara, s.843- 849.
- _____ (2002), "Osmanlı İktisadında Tespit Edilen Fiyatlar", Türkler, Cilt X, Ankara, 2002, s. 846-848.
- _____, _____ (2002), "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Sistemi", Türkler, Cilt X, Ankara, s. 802- 822.
- Öztürk, T. (2002), "Osmanlılarda Narh Sistemi", Türkler, Cilt X, Ankara 2002, s. 861-871.
- Öztürk, S. (2002), "Osmanlı Devleti'nde Tüketicinin Korunması", Türkler, Cilt X, Ankara, s. 850-860.
- Pakalın, M. Z. (1983), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB Basımevi, İstanbul.
- Pamuk, Ş. (1990), 100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisad Tarihi 1500-1914), Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Sahillioğlu, H. (1967), "Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 yılı sonunda İstanbul'da Fiyatlar, Belgelerle Türk Tarih Dergisi I, s. 36-40.
- Ülgener, S. F. (1944), "Tarihte Darlık Bunalımları ve İktisadi Dengesizlik Meselesi", Ebulüla Mardin'e Armağan, İstanbul 1944.

